

Tretji letnik.

1897.

V. zvezek.

O cvetici.

Na trati je, na trati je
Cvetica sama stala
In v luči solnea zlati je
Dražestno se bliščala.

Ljubó je tamkaj sredi trav
Cvetica ta cvetela
In vedno srčen je pozdrav
Naproti mi duhtela.

In klanjala je, klanjala
Glavico svojo belo,
Kot da bi rajsko sanjala
Nebeško srečo celo.

A kmalu je z glavico se
Pobešati začela,
In bal sem za cvetico se,
Da ne bi mi zvenela:

„Ne zveni mi, ne zveni mi
Cvetica rajskomila,
Bolest le razodeni mi,
Saj dam ti jaz hladila!“

Cvetica pa, cvetice pa
Mi ni odgovorila,
Glavica pa, glavica pa
Je bolj se ji nagnila.

In kmalu, kmalu lepa mi
Cvetica je zvenela,
Čuteče, oh, srce pa mi
Bridkost je zla objela.

B.

Zadnja čarovnica.

Povest iz leta 1701. — Spisal A. Zdenčan.

Peto poglavje.

alostno je bilo tisto leto v Ribnici. Sicer je že mnogo desetletij divjalo preganjanje čarovnic, toda tako kruto jih še niso nikoli preganjali, kakor tisto leto. Zdelo se je, kakor da bi zadnjikrat zaplapolal ogenj divjega fanatizma proti čarovništvu, predno je popolnem ugasnil.

Silna nezaupnost se je polastila ljudij. Človek se ni skoro upal prikazati se zunaj, ker ni bil varen, da bi s svojim nepremišljenim vedenjem ne vzbudil kakega suma med sosedi. Če je kdo predolgo spal, dolžili so ga, da je bil po noči pri čarovniškem shodu. Kdor se je pobožnega kazal, dolžili so ga, da ima prikrito zvezo s hudičem, če je pa razuzdano živel, kazal je to zvezo očitno. Kdor se je ustrašil, kadar so ga obdolžili, so sumili, da zoper njega priča njegova huda vest; kdor je bil pa miren in brez strahu, tega je spet hudič podpiral, da se ni nič ustrašil. Kdor je na natezalnici priznal krivdo, bil je na grmado obsojen, kdor ni priznal, bil je tudi, ker so dejali, da ga je hudič podpiral med natezanjem. Kdor je sočustvoval s tezanim človekom, tega so krivili, da je sam v zvezi s čarovnikom. Naj se je človek obnašal, kakor se je hotel, vsak sovražnik ga je lahko obdolžil.

Razvidno je iz tega, da ni bil nihče oproščen, kdor je bil enkrat čarovnije tožen. Še celo deželске postave same so pospeševale to zlo s tem, da so sodnikom zapovedovale čarovnice iskati. Lepa priložnost se je ponujala s tem brezvestnim ljudem, da so svoje sovražnike lahko spravljali na grmade.

Drugi dan po pobegu Mihaela Lamuta in po zaporu Šušarkove Marine, se je vršila prva obravnava. Takrat so izpraševali Mikulo Gregorea, trgovca v Ribnici.

Ob dolgi, zeleno pregrnjeni mizi, je sedelo dvanajst prisednikov (assessores), na vzvišenem mestu sodnik, poleg njega zastopnik deželnega sodišča in pri posebni mizici notar Janez Krstnik Ravnik. Martinek je privedel v težke verige ukovanega Gregorea, in preiskovanje se je pričelo.

Po običajnem povpraševanju o imenu, stanu in starosti, katere reči so že nam znane, vprašal ga je sodnik, če je v resnici čarovnik.

Vsi prisedniki in sodnik, posebno pa še Mordaks, so pozorno uprli oči v obtoženca radovedni, kaj bo odgovoril.

„Res“, zazveni ponosen glas. Vsi se začudeno spogledajo. To je bil prvi slučaj v dolgih letih, da je zatoženec takoj svojo krivdo priznal, brez natezalnice.

„Vidiš, prijatelj, da si se zmotil, kar si včeraj trdil“, pravi Mordaks sodniku v latinskem jeziku.

„Res, motil si se, gospod sodnik!“ odvrne Gregorec tudi v latinskem jeziku.

Novo začudenje. Ta človek, ki se jim je vsem doslej skrivnosten zdel, dal je znova dokaz, da on ni navaden človek. Izobražen mora biti, ker ume in govori latinski jezik.

Na nadaljna vprašanja je sodniku odgovoril vse povoljno. Pripovedoval jim je strašne reči, da so se že jeli čuditi, nima li kacega posebnega namena za to.

Ker jim je vse priznal, kar so hoteli, obsodili so ga vsi jednoglasno na grmado. Med imeni, katere je navel kot sodruge pri čarovništvu, bila je tudi Marina in Lamut.

Prihodnje dni so ga sklenili sežgati, da bi jim morda s pomočjo hudiča ne pobegnil.

Nato je odpeljal Martinek Gregorca v ječo.

Med potom, ko sta bila sama, šepne Gregorec Martinku:

„Ob najstih pripravi vse, kar je treba za beg; takoj pa prinesi pilo, da preslepim ljudi“.

Martinek pokima. Zakaj bi tudi ne, saj bo dobil za to plačilo.

Tisto popoldne dogodila se je še druga nesreča v Ribnici, ki je močno vplivala na naziranje in mišljenje prostega ljudstva.

Iz prvega poglavja poznamo kapelana Jurija Fabra. Ta je bil vnet duhovnik in obče priljubljen. Na čarovnice ni veroval in je povsodi pobijal vraže in prazne vere. Mnogo obtoženih čarovnic je že na smrt pripravljaj. Kajpada ni mogel zatreti vere na čarovnice, kljub vsemu svojemu prizadevanju. Ker je bil silno vnet za čast božjo, mu je bilo hudo, da Gregorec ni hodil k maši. Opominjal ga je večkrat, a zaman.

Tisto popoldne je torej šel po stopnicah svojega župnišča gospod Jurij. A na stopnicah se je spotaknil in tako nesrečno padel, da si je nogo zlomil. Ravno takrat se je vršila preiskava v graščini. Ljudje so hitro zvedeli o nesreči, in kakor je moral biti vsake nesreče kriv čarovnik, tako su tudi tukaj obdolžili Gregorca, da je provzročil nesrečo kapelanu.

Gospodu so poklicali zdravnika iz Ljubljane. Prišel je, a z neveščo svojo roko je provzročil kapelanu silne bolečine, nazadnje je bil pa ta še šepast celo življenje. On ni nikoli nikogar dolžil zaradi svoje nezgode, a

ljudje so še dolgo dolgo za tem trdili, da mu je Gregorec ali pa celo Lamut „naredil“.

Proti večeru se je jelo oblačiti in ko se je mrak delal, usipal se je že na zemljo rahel dež. Naredila se je gosta tema, da se ni videlo dva koraka pred človekom. Tako temna noč je bila kakor nalašč za beg pripravna.

Vse je utihnilo po trgu. Nobenega drugega glasu ni bilo čuti, kakor jednomerno padanje dežnih kapljic na okna. Sprva je mislil Gregorec prepiliti težko in gosto omreženo okno, češ, da je na ta način ušel. Pa pustil je to misel. Sklenil je namreč vzeti s seboj tudi Martinka. Na begu mi bo dober spremljevalec, potem se ga pa lahko iznebim, mislil si je Gregorec.

Ko pride okrog najstih Martinek k Gregorcu, mu ta pravi:

„Ubeži še ti z menoj; saj ti drugega ne kaže. Morda bi te še prijeli pozneje in kaznovali, če izvedo najino zvezo. Pri meni se ti bo dobro godilo. Pojdeva na moje posestvo na Laško.“

Predlog je bil tako prikupljiv in prepričevalen, da je bil Martinek precej zadovoljen. Saj zanj ni bilo tako več varno v Ribnici. Samo nekatere premisleke je imel še zaradi svoje sestre Marjete, katera je vedela o vsej stvari. Pa tudi zdaj ga potolaži Gregorec, češ, da ji bosta že toliko denarja pustila, da bo lahko živela.

Hitela sta zavita v velike plašče po tistem potu ko prvo noč v Gregorčevo hišo. Tu je bilo še vse tako kakor prej: preiskovali so prejšnji dan, a so vse pustili, ker niso nič sumljivega našli. Denar bi bili sicer odnesli, a ga niso mogli najti.

Gregorec pobere dragocenosti in denar, stopi k mizi in napiše na listič papirja:

„Marjeta! Nikar ne vprašuj, kam sem odšel. Tu ti puščam denarja, da se boš lahko preživela. Drugo boš že slišala. Pozdravljena!“

Temu listku pridane precej denarja in vse skupaj zavije.

„Še zadnji spomin bom Ribničanom pustil, da me bodo pomnili. Hiše ne pustim Ribničanom, ne sodišču; ampak zapaliti jo hočem, da mi bo svetila za moj odhod.“

To zgovori in zažge pod streho kup drv. Podvizala sta korake, da bi prej prišla na varno. Mej potom sta šla še k Martinkovi sestri. Marjeta je spala. Nista jo hotela motiti, ampak Gregorec je potismil zavitek z denarjam skozi ubito okno v sobo. Nato jo zavijeta proti Loškemu Potoku. Še enkrat se ozreta nazaj, če že hiša gori; a bilo je vse mirno in temno. Ribnica je za vedno izginila izpred njunih očí. Najbrže sta odšla na Laško; pozneje se ni nič več slišalo o nobenem.

Morebiti sta pričela v novi svoji domovini rednejše in poštenjše življenje; morda. Zgodovina ne ve o Gregorecu in Martinku ničesar več

Ob dveh po noči pa jame plat zvona biti in klicati iz spanja ljudi. Gregorčeva hiša je bila v plamenu. Nagla pomoč in pa dež je zavrl sicer ogenj, da se ni razširil po sosednih hišah. Gregorčeva hiša je pa do tal pogorela.

Ponoči v splošni zmešnjavi se ni nihče na Gregorca domislil; zjutraj pa se je raznesla bliskoma po trgu in okolici novica, da sta Gregorec in Martinek izginila iz ječe. Vsi so trdili, da sta onadva zažgala hišo. Tudi Marjeto je vzbudil šum in ropot iz spanja. Prižgala je luč in zagledala na oknu zavitek. Pogleda vanj, s težavo prebere, ker brati je jako malo znala, pisati pa celo nič. Na jedenkrat ji je vse jasno. Žalost in jeza se pojavita v njenem srcu, ker sta jo na cedilu popustila. Najbrže bo ona kaznovana vsled ubežnikov. Od zunaj pa udarja šum in krik na njena ušesa.

Dolgo premišlja, kaj bi storila. Da jo bodo zaprli in njeno hišo preiskavali, ji je bilo jasno.

Najprej je treba torej denar poskriti. Zakopala ga je pod peč tako, da bi ga ne mogel zlepa kdo najti.

V občni zmešnjavi se ni nihče zanjo zmenil.

Krik na trgu je ponehaval, v znak, da so ogenj pogasili; na vzhodu je pa tudi že zarija znanila nov dan.

Kar je slutila Marjeta, se je zgodilo. V graščini so precej zjutraj zapazili, da sta izginila Gregorec in Martinek. Poslali so na vse strani sledit ju, pa niso nič opravili, ker še ni bilo takih zvez med posamnimi kraji kakor dandanes.

Marjeto so zaprli in spraševali, če ona kaj ve o begu svojega brata. Ona je to utajila, češ, da ni nič že dlje časa z bratom govorila. Ker je bilo to znano v Ribnici, da se na zunanje res Martinek in Marjeta nista mogla, so jo izpustili.

Uživala je torej odslej v miru zaslužek svoje nepoštenosti.

(Dalje prihodnjič.)

Ksenija.

Ah, že zopet na balkonu
Ksenija je, sinjorina vitka,
Zre sanjavo ven na morje,
Brenka na kitaro brez počitka.

Svojo bol, bol preveliko
Vliva v strune togepolno,
Da oznanja vetrec morju,
Kak je srce bolno, bolno.

Saj kot cvetka je brez solnca,
Brez ljubezni je osrečevalne,
Ah odplul od nje Enriko
V barki je tja v kraje daljne. —

A pod nebesom azurnim
Reže čolnič morsko globočino,
V čolniku sinjor Enriko
Vliva jaden čute v ukarino.

Oj kako je on nesrečen!
Kdaj že radost mu neznan!
Solnce pa, to trdo solnce
Zanj ne zmeni se zemljana.

In začudeno sirene
Slušajo te mile glase,
In pridobil jih Enriko
Mokrooke vse je za-se.

K njemu deklice, glej morske
So do čolna strasti vroče gnane,
Laskajo se in smebljajo,
A njega njih smeh ne gane.

Zmage ni vesel sijajne,
Kaj sirene so mu vse na sveti,
Ko pa ena, ena sama noče
V srcu svojem ga imeti;

Ko ga Ksenija opojna
Vendar z dušo, z dušo vso prezira,
Z neusmiljenjem ga svojim
Skoro do pregrešne smrti tira.

In vso bol to preveliko
Vliva on otožen v ukarino.
Čolnič pa počasno-resno
Morsko reže globočino . . .

Igorjevič.

Pesem.

Vshajaj, vshajaj solnce zlato
In preženi noč temno
In pozlati mi dobrovo,
Goro tiho in nebó.

Vshajaj, vshajaj solnce zlato,
Zlat pipelji s sabo dan,
Zlat, vesel kot je škrjanček,
Ki pozdravlja te glasan.

Zlat, vesel kot so cvetlice,
Ki kot demant se blišče,
Čist kot so zvonovi mili,
Ki iz dalje se glase.

In, oj solnce, s tabo tudi
Sen me tožen naj pusti,
Naj kot rosa v mehki travi
Radost v srci zablíšči.

Igorjevič.

Pisma prijatelju visokošolcu.

III.

Dragi prijatelj!

Jako me je razveselilo Tvoje pismo, v katerem si mi pisal: „Indiferentizem se res a priori ne dá zagovarjati, dokler priznavamo pameti zmožnost, da spozna resnico.“ A pristavil si izgovor, kateri se čisto ujema z mišljenjem sedanjih izobražencev: „Toda življenje, ta krasnobarvani kalejdoskop, v katerem gledamo tisoč barv, ki se zlivajo druga v drugo, tisoč oblik, katere nastajajo, se razdirajo in tvorijo nove, to mnogolično življenje nas uči druge modrosti. Tu vidim turke, žide, pravoslavne, protestantovskih ločin na stoline — in jaz naj stopim med nje in rečem: Vsi se motite, jedini jaz, katoličan, imam prav! Tega me ne uči humanizem.“

Zares, humanizem nas tega ne uči. Zakaj humanizem, hoteč povzdigniti človeka do božanstvene višine, je zabredel v taka protislovja, da je moral zatajiti še moč človeške pameti in si v duhu sestaviti neko vzorno človeško naravo, katera je pa vse drugo prej nego človeška. A naš razum, če ga rabimo previdno in trezno sodimo po logičnih zakonih, nam neizprosno zapoveduje, da moramo hoditi po poti onega, ki je rekel: Jaz sem pot, resnica in življenje.

Kratko in odločno Ti lahko povem: Če nečesh zatajiti svoje pameti, ne moreš kreniti niti na levo, niti na desno, ampak ostane Ti le katoliška cerkev.

Govoril si mi o raznih verah. Dobro. Jaz Te vprašam: Ali hočesh biti turek? — „Nikakor ne“, odgovarjaš mi. „Že to me odvrča od njega, da je z ognjem in mečem zarisal svojo sled v zgodovino človeštva in uničeval omiko, kamor je prišel.“¹

Ali hočesh biti žid? — „Nikdar mi še ni prišlo na misel kaj takega. Neizprosni odlok usode je odločil žide, da so bič in pijavke vsakemu narodu, v katerega so se naselili. Ko bi ne vedel nič drugega, nego da talmud odobruje nenravna dejanja, nasprotovati bi moral židovstvu.“²

Ali hočesh biti protestant? — „Ne gledé na značaj Lutrov,³ kateri nikakor ne priporoča njegove »reforme«, odvrča me od protestantizma že njegov sedANJI globoki propad. Razdrt od državne uprave, razjeden

¹ John Mühleisen-Arnold: Der Islam nach Geschichte, Charakter und Beziehung zum Christenthum. 1878.

² Rohling: Der Talmudjude.

³ Jannsen: Geschichte des deutschen Volkes. III. — J. Röhm: Der Protestantismus unserer Tage. München 1897. — Hammerstein: „Edgar“ in „Das Christenthum“.

od racijonalizma, raztrgan na stotine ločin, ki so le po imenu krščanske, nima onih lastnosti, katere zahteva Kristus od svoje cerkve. Verovati bi moral, da se je od Kristusa naprej poldrugi tisoč let cerkev motila, dokler ni neki menih prelomil svojih samostanskih obljub in razjasnil resnico. Rajši bi zavrgel krščanstvo popolnoma, nego se poprijel protestantizma.*

Ravno tako je s pravoslavno cerkvijo. Mrtvo orodje je v rokah državne oblasti, brez one čile, krepke moči, katero ima katoliška cerkev. In če po zgodovinskih virih proučiš postanek razkola, izgubiš vse veselje do one odsekane suhe veje, katero neki ljudje pri nas — v nasprotju z zgodovino — imenujejo cirilometodijsko cerkev. Koliko spletk, koliko prevar, koliko zločinov je v zvezi z nastankom razkola!

In kaj naj rečem o ruski cezaropapistični cerkvi? Kdo je dal carju Petru I. oblast, da je dal „V Peterburhje v 25. den Genvarja 1821 godu“ celemu ruskemu narodu „Ukaz dlja učreždenija duhovnija kolegii (Sinoda)“, v katerem pravi „posnemajoč vzgled pobožnih kraljev starega in novega zakona“: „Ustanavljaem Duhovnuju Kollegiju, to est Duhovnoe Sabornoe Pravitelstvo, kotoroe, sledujuščem zdje „Reglamentje“, imjet vsakija Duhovnija djela Vse rossijskoj Cerkvi upravljat.“¹ Kdo mu je dal oblast za to? Kristijani pač morajo biti pokorni državni oblasti, dokler ta ne prestopi svojih mej; ako pa posvetni vladar z neposvečeno in nepoklicano roko seže v svetišče njegove vesti, tedaj reče kristijan: Bogu moramo biti bolj pokorni, nego ljudem. Žal, da ruska duhovščina ni imela dovolj intelektualne in moralne moči, da bi se bila ustavila drznemu početju, ampak je pustila, da sta „reformovala“ cerkev surovi Peter I. in neravna brezverska Katarina II.

Bilo bi pač preveč tvarine za moja pisma, ko bi Ti hotel vse trditve dokazati, katere sem tu mimogrede omenil. Zato sem Ti naštel

¹ Beri o tem: Epohalno delo Hergenrötherjevo: Photius, Patriarch von Constantinopel, 3 Bände, Regensburg, 1867. — Lämmer: Papst Nikolaus I. und die byzantinische Staatskirche. Freiburg, 1857. — Jäger: Histoire de Photius. Paris, 1844. — Hefele: Conciliengeschichte. — Will: Acta et scripta de controversiis ecclesiae Graecae et Latinae. — Marković: Cezarizam i bizantinstvo, 2 knjigi. — Istega pisatelja: O Evkaristiji, Papino poglavarstvo. — Brandi-Katalinić: O sjedinjenju crkava. Zadar, 1896.

² O. J. Miolin: Ruska sinoda ili sustav ruske crkve uslied reforme Petra I. U Zadru, 1884, str. 20. — Beri tudi: Theiner: Die neuesten Zustände der katholischen Kirche beider Ritus in Polen und Russland. — Hefele: Beiträge I. 366. Spillmann v „Stimmen aus Maria Laach“ XI. — Pelesz: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. 1881. — Schlosser: Die morgenländ. orthod. Kirche Russlands u. d. europ. Abendland. Heidelberg, 1845. — Harthausen: Studien über die inneren Zustände Russlands. — Dr. Ferd. Knie: Die russisch-schismatische Kirche. 1894. — Vlad. Solovjev: La Russie et l'église universelle. Paris, 1889.

knjige, iz katerih si lahko sestaviš po temeljitem preiskavanju stalno sodbo. Spoznal boš, da oni, ki hoče ostati kristijan, pravega krščanstva nikjer ne najde, kakor jedino le v katoliški cerkvi. Povsodi vidiš vero vsuženo od državne oblasti, duhovščino v službi posvetne vlade kot nekako državno uradništvo, jedino le v katoliški cerkvi vidiš popolnoma neodvisno, samostojno, neupogljivo, brez madeža čisto duševno kraljestvo resnice.

Ko bi dandanes takozvani izobraženci, ki so pa v verskih stvareh često popolnoma nevedni, hodili to pot natančnega preiskavanja, katero sem Ti tu kratko omenil, bi bili kmalu jedini z nami. A novo modroslovje je izkvarilo svojim gojencem čut za resnico in nepristransko hrepenenje po nji. Zmešalo je pojme in, propadajoč od zmote do zmote, sestavilo dolgo vrsto protislovnih sestavov, s katerimi se sedaj izobražujejo po šolah in spisih lahkomišelnih ljudi, ki bi radi veljali za omikane in izobražene, a ne bi radi žrtvovali mnogo dušnega napora za to svojo omiko. Znano Ti je vsaj po imenu iz zgodovine modroslovja mnogo takih sestavov, kateri stoje čisto izven krščanstva, na popolnoma brezverskem stališču. Tu si oglejva le dva nazora, v katerih so drugi vsi zapopadeni. Če zavržeš krščanstvo, si ali deist, ali pa ateist.

Kaj imaš od deizma? Misiš si sicer, da je neko najvišje bitje, a to se ne zmeni za svet, in ni v nikaki zvezi s svetom in s Teboj. Deist nič ne ve o svojem postanku in namenu, nič ne ve o neštevilnih skrivnostih, katere mu izkušnja vsakega dne stavi pred oči, ne ve o plačilu in o kaznih drugega sveta, ne ve nič o kakem drugem svetu, nič o nesmrtnosti duše, ne ve, zakaj on s toliko milijoni bitij trpi in deluje na zemlji, ne ve, ali je kaka previdnost v svetovju, nima nobene tolažbe, ker nima nobenega upanja v boljšo usodo, uganka je sebi sam in vse, kar ga obdaja. A če se udaš temu nazoru, ne boš razumel tudi zgodovine človeštva, nejasni Ti bodo dogodki v vesoljstvu; če se siliš, da ne vidiš prvega vzroka, ne moreš razumeti vrste učinkov — zavreči moraš ta polovičarski, protislovní nauk. In kje si potem? — V ateizmu.

Ateizem pa, ki se dandanes kiti z učenimi imeni monizma, pan-teizma, materijalizma¹ itd., Te vrže ven v morje slučajev in v vrtnec dvomov. Če Boga ni v svetovju, potem je vsa pravost laž, ves svet je učinek slučajja, slučaj sam je beseda brez smisla in pomena, narava je uganka, človeška duša prevara; Ti sam sebi si bog — a ta bog je kepa blata! Potem moraš nujno postati — ne le socijalni demokrat, ker ti še

¹ O teh zmotah beri dr. Fr. Lampeta kajige: „O človeški duši“, „Ali je Bog?“, „Dušeslovje“, v „Dom in Svet“-u 1897 spis „Cvetje s polja modroslovskega“.

priznavajo vsaj organizacijo in avtoriteto kolovodij — ampak popoln anarhist, ker kjer ni Boga, tam nima nobena vlada, nobena avtoriteta, nobena organizacija zadostnega razloga. Iztrgati moraš iz srca celo neizbrisne zakone naravnega prava; saj če ni Boga, izgubili so vsako sankcijo Zatajiti moraš celo svoje človeško dostojanstvo, kajti če se ne razlikuješ po substancialni, specifično določeni formi od drugih bitij, ampak si slučajen produkt slučajno skupaj se sklenivših substancialnih atomov, razlikuješ se le akcidentalno, slučajno, ne pa bistveno od živalij, rastlin in rudnin. In če zabredeš v panteizem, trditi moraš celo, da si Ti, in da je Tvoj čevlji, Tvoja hiša, Tvoj osel itd. jedna in ista substancija!

Neizprosna logika je v tem izvajanju. Nikar si ne misli, da hodimo mi katoličani z zavezanimi očmi skozi življenje, in da slepo in brez preiskavanja sprejemamo svoje nazore. Vsi ugovori, katere si more izmisliti sovražnik krščanstva, pridejo katoliškemu učenjaku pri proučevanju na misel in v poštev; a ne dá se jim premagati; ampak jih preišče, in ko najde protislovje in vzrok nesporazumljenja, se le potrdi v svoji veri.

Ko se prevzetni duh odloči od vere, vstvari si v naglici načela, katera določno in dosledno izvesti do zadnjih zaključkov se boji. Zakaj v posledicah pridejo napake na dan. Izvel sem Ti tu čisto logično, kam mora priti, kdor se loči od katoliške vere in hoče še vedno dosledno misliti. Če Te vprašam: Ali vsprejmeš ateizem? odgovoril mi boš gotovo: „To bi bil duševni samoumor. Če zatajim Boga, zatajiti moram prej svoj razum, ki mi jasno kaže, da biva Bog. Ta uničujoči čin, kateri je izvršilo nemško modroslovje nad človeškim razumom, res ne zasluži drugega imena, nego: samoumor umstvenega in moralnega življenja.

Povem Ti lahko, da je mene ravno ta zmota, katera je neizogibna za vsakega bogotajca, najbolj odvrnila od brezverskih zistemov. Vprašal sem se: ali naj si zares, nekaterim med seboj prepirajočim se modroslovcem na ljubo, ugasnem luč, katera jedina mi sveti skozi življenje?

Stvari spoznavam jasno kot učinke stvarnikove, urejene po ideji nevstvarjenega razuma; nujno moram reči ali: Bog je, ali pa: Moj razum se moti. Jaz pritrdim razumu. Torej rečem: Bog je. A sedaj moram vporabljati še dalje načela razumova, katera neposredno, jasno in nezmotljivo spoznavam. Moč logike me sili, da preiskujem dalje, v kateri veri se ta Bog tako časti, kakor zahteva on sam. In tu stopi pred moje oko neovrgljivo dejstvo božjega razodenja. Z vsemi sredstvi znanosti je preiskujem kot dejstvo, ne kot izmišljotino — in k sklepu pridem do onega prepričanja, za katero so milijoni dali kri in življenje: Verujem v sveto katoliško cerkev.

Ali Ti je torej res odprta kaka pot izven katoliške cerkve? Misli trezno in brez predsodkov, in Tvoja pamet Ti bo razločno rekla, da ne; klicalo Ti bo Tvoje srce, da hoče ostati katoliško, ker ne najde miru nikjer drugod; zgodovina Te uči z neovrgljivimi dejstvi, da je trdna, stalna resnica le tam, kjer je Peter — skala.

Zato nas kaj malo plašijo oni ljudje, ki pod imenom znanosti napadajo vero. Saj se dá resnica tajiti; a popolnoma utajiti se ne dá. Žal nam je, da se šopiri brezverstvo po vseučiliščih, na prestolih novodobne znanosti; boli nas, da zapeljavajo ti modrijani toliko mladih, nadepolnih ljudij v umstveni in moralni propad — a veselimo se, da se probujajo katoličani in zahtevajo vedno glasneje: Šola naj uči resnico, katera je jedina in nerazdeljiva, ker je božja!

Mislím, da imaš tu dovolj tvarine za premislek. Veselilo me bo, če mi izraziš svoje mnenje o tej ali oni trditvi. Saj sem

Tvoj udani

Evgenij.

Galileo Galilei.

Píše Jos. Sever.

IV.

inkvizicijski seji, 3. marca 1616, je predložila kongregacija „Indicis“ dekret, s katerim naj bi se zavrgla Foscarinijeva knjiga in prepovedalo Kopernikovo delo, dokler se ne popravi (donec corrigatur). Zbrani kardinali so dekret odobrili, papež ga je potrdil in ga dal objaviti 5. marca. V dekretu (v katerem se papeževo ime niti jedenkrat ne imenuje) je kongregacija Kopernikov nauk obsodila kot kriv in sv. pismu povsem nasproten (falsam illam doctrinam Pythagoricam, divinaeque scripturae omnino adversantem). Kakor se vidi, so kardinali svoje mnenje spremenili in mileje sodili, kakor 23. svečana. Vzrok temu je najbrž, da Ptolomejev nauk ni bil proglašen za razodeto resnico, in ker so krivoverski le stavki, ki nasprotujejo razodetim resnicam in kot takim tudi od cerkve svečano proglašeni.

Ali nasprotuje ta dekret in naslednji nauku o papeževi in cerkveni nezmoljivosti, kakor trdijo nasprotniki? Kdor pozna cerkveni nauk, v koliko in kdaj je papež nezmoljiv, in ve, kaj so kongregacije in v koliko je dolžan katoličan kongregacijske dekrete poslušati, mora na gornje

vprašanje odgovorili negativno. Kongregacije sta ustanovila Pavel III. in naslednik mu Pij V., da bi pomagale papežu cerkev vladati. Imele so tudi pravico — kakor še sedaj — izdajati dekrete in zakone, pa le v papeževem imenu in z njegovim privoljenjem. V kongregacijskih sejah je papež predsednik in prefekt, in kot tak potrjuje kongregacijske dekrete, ne pa kot nezmotljivi božji namestnik. Še manj pa so kongregacije nezmotljive, ker kapež svoje nezmotljivosti v dogmatičnih stvareh ne more podeljevati drugim osebam in tudi ne kongregacijam, akoravno je z njimi v tesni zvezi. Papež je pa nezmotljiv le, kadar v dogmatičnih stvareh sodi *ex cathedra*, t. j. kadar kot najvišji pastir škofom v papežkih bulah naznanja svojo voljo, in kadar izrečno zapove kongregaciji kak dekret izdati. V drugem slučaju je kongregacija le orodje v papeževih rokah in v takih papeževih dekretih odpade tudi v vvodu „*Decretum S. Congregationis*“. V tretjem slučaju, katerega smo zgoraj omenili, pa odločuje kongregacija, in papež njene dekrete potrjuje le kot inkvizicijski predsednik. Da so bili tudi dekreti glede Kopernikovega nauka kongregacijski dekreti, pričajo poznejši papeži in kardinali sami, ki se niso prav nič upirali želji nekaterih bogoslovcev, naj se dotični dekreti prekličejo. In Leibniz bi bil v Rimu tudi dosegel to željo, ako bi ga ne bila smrt prehitela. Po njegovi smrti je stvar zopet potihnila.

Vsi bogoslovci brez izjeme uče, da katoličan ni le dolžan do kongregacijskih dekretov kazati samo navidezne udanosti, ampak tudi resnično prepričanje v srcu in odkritosrčno pokorščino (*assensus religiosus*), akoravno bi se utegnila kongregacija motiti. Z mirno vestjo naj se podvrže njenim ukazom in vest mu ne bode očitala nikakega prestopka, ker je iz spoštovanja do najvišjih cerkvenih oblastij, do modrih, učenih, skušenih in nepristranskih mož spolnil njih ukaz in opustil svoje mnenje. Pomisliti je pa tudi treba, da, akoravno kongregacijski dekreti niso nezmotljivi, tudi kongregacije vodi milost božja, in da se le redkokedaj zmotijo. Do sedaj je znan le jeden slučaj, namreč v Galilejevi pravdi, v katerej je bilo toliko težkoč, ovir in zaprek nakopičenih, da se kongregacija brez očitvidnega čudeža božjega ni mogla iz njih izmotati. Le v jednem slučaju je dovoljena izjema, namreč, če bi bil kdo tako trdno prepričan o svojem mnenji, tako trdno, pravim, da bi bil izključen vsak strah pred zmoto ali dvomom, le tedaj ga veže vnanja, navidezna pokorščina.

Ali je pa bil Galilei tako trdno prepričan o resničnosti Kopernikovega nauka? Nikakor ne! Kolikokrat se je izjavil, da ima Kopernikov nauk nekaj prednostij pred Ptomejevim, da je morebiti resničen, in kakor vemo, tudi nobenega tehlnega dakaza zanj ni navedel, ker so mu

z vsemi njegovimi dokazi dokazali ravno nasprotno! Smešna bi pa bila trditev, da se je vedno le norčeval in hlinil; in če je le jedenkrat dvomil o resničnosti Kopernikovega nauka, bi se bil moral držati v vsem kongregacijskega dekreta.

Galilei je ostal še tri mesece v Rimu in bil celo pri papežu Pavlu V. v avdijenci, ki ga je — kakor je pisal 12. marca 1616 državnemu tajniku Picheni-ju — jako milostljivo sprejel.

V tem času se je pa raznesla v Benetkah in v okolici vest, da so Galileja s silo tirali v Rim pred inkvizicijo, da so ga dolžili krivoverstva in da je moral svoj nauk preklicati. Na njegovo lastno prošnjo mu je kardinal Bellarmin dal spričevalo, v katerem zatrjuje, da so mu naznanili le inkvizicijsko prepoved, Kopernikovega nauka, ki sv. pismu nasprotuje, kot resnice ne več učiti.

Dve leti je ostal Galilei zvest svoji obljubi, in vsakdo bi pričakoval, da bo tudi nadalje vstrajal, zlasti, ker je cerkev od časa do časa izdala kak dekret proti Kopernikovemu nauku, in tako Galileja indirektno spominjala dane obljube. Sladkim besedam svojih prijateljev¹ se ni mogel dalje upirati, in že l. 1618 je pisal avstrijskemu nadvojvodi Leopoldu dvoumno pismo in mu poslal svojo „sanjarsko“ razpravo o solnčnih pegah, „o katere napačnosti so ga pa njegovi višji poučili“.

L. 1619 je svojemu učencu Guiducci-ju popravil² neki spis, v katerem zabavlja proti jezuitu o. Grassi-ju, profesorju matematike na rimskem kolegiju, ki je v istem času izdal razpravo o kometih.

Istega leta, 10. maja, je prepovedala inkvizicija Keplerjevo knjigo: „*Epitome Astronomiae Copernicanae*“ in nekaj mesecev pozneje, 20. oktobra, Budwezovo: „*Circulus horologii lunaris et solaris*“. L. 1620, 15. maja, je izdala kongregacija dekret: „*Monitum*“, v katerem našteva vsa mesta v Kopernikovi knjigi, ki se morajo (v smislu Ptolemejevega sestava) na podlagi prejšnjih dekretov popraviti.

Kmalu nato je Grassi odgovoril Galileju v svoji knjigi „*Libra astronomica et philosophica*“. L. 1622 je pričel Galilei svoj dialog o svetovnem sestavu „*De systemate mundi*“ in naslednje leto je zabavlja odgovoril svojemu nasprotniku v „*Saggiatore*“. Kako je dobil dovoljenje, da se sme knjiga tiskati, se ne ve.

¹ Virginio Cesarini imenuje njegov nauk božanstvo (divinitá), in Castelli se je celo zarotil, da ne bo nobene knjige več bral, kakor njegove spise in brevir. Nanj je vplival tudi kardinal Maffeo Barberini, ki sicer ni bil naklonjen Kopernikovemu nauku, pač pa se je navduševal za Galilejeva odkritja na nebu in njegov „učeni daljnogled“ je celo v neki latinski odi opeval.

² Jan. Remus je pisal 23. julija 1619 z Dunaja Keplerju v Linc celo sledeče: „*Galilaeus sub nomine Guiducci edidit dissertationem italicam de cometis*“.

Ko je l. 1623 njegov prijatelj, kardinal Maffeo Barberini, kot Urban VIII. zasedel papežev stol, so sklenili udje akademije dei Lincei v Rimu najnovejšo Galilejevo knjigo papežu posvetiti, ki se je pa o njeni vsebini kmalu prepričal. Z Urbanom VIII. je zasijal Galileju nov žarek upanja, in v nadi, da bo pridobil papeža za Kopernikov nauk, je šel l. 1624 v Rim, kjer je bil šestkrat pri papežu. Skušal ga je ogreti za svoje nove nazore o svetu, kar se mu ni posrečilo, pač pa je papež izjavil, da je Kopernikov nauk predrzna trditev (temeraria opinio).

L. 1626 je Grassi Galilejeve neopravičene in strupene zabavljice zavrnil v svoji razpravi „Ratio ponderum librae ac simbellae etc. auctore L. Sarsio“, kateri je Galilei odgovoril v svojem dijalogu.

V maju l. 1630 je svojo razpravo „De systemate mundi“ dokončal in se napotil v Rim, da bi mu ondi dovolili knjigo tiskati in izdati. S sladkimi besedami je pregovoril papeževga cenzorja Riccardi-ja, da mu je pod nekaterimi pogoji in z nekimi spremembami dovolil knjigo tiskati. Vendar Galilei knjige ni dal v Rimu tiskati, ampak se je vrnil v Firence, kjer je florentinskega inkvizitorja, dominikanca Fra Clemente, na isti način prevaril za dovoljenje. Kmalu je papež o Galilejevi prevari in nepokorščini zvedel. Njegov tajnik, msgr. Ciampoli, ga je sicer skušal potolažiti, a je radi tega zgubil svojo službo.

Spomladi l. 1632 je izšla knjiga „Dialogo di Galileo Galilei delli due massimi sistemi del Mondo, Tolemaico e Copernicano“, ki presega v zabavljanji vse prejšnje knjige in spise. Imenuje svoje nasprotnike „trdovratne Aristotelove sužnje, katerim se morajo možgani urediti“. In Galileju je plačevala cerkev od l. 1630 naprej po sto skudov letnine, s katero je bila združena tudi tonzura in neke cerkvene dolžnosti. V zahvalo je odgovoril s tem svojim dijalogom, katerega je končal v maju istega leta. Sicer pa je bila knjiga pisana v lepem slogu in krasni italijanščini.

(Dalje prihoduje.)

Glasnik.

„Danica“ je priredila 11. majnika v prostorih Stockenhuberjeve restavracije v IX. okraju svojo prvo občno sejo v letnem tečaju. S svojo navzočnostjo so sejo počastili gospodje državni poslanci Povše, Žičkar, Robič, dr. Krek, dr. Žitnik, Pogačnik in izmed dunajskih Slovencev velečastili g. ravnatelj dr. Fr. Sedej in dr. Mantuani. Med prvimi točkami razporeda je poročal revizor t. Dokler o društveni knjižnici in

blagajni in sploh o delovanju odbora v zimskem tečaju, na kar se je dal prejšnjemu odboru absolutorij. Med posameznostimi je stavil t. V ad n a l predlog, naj se voli poseben odsek, ki naj razmišlja o društvenih stvareh in pregleda društvena pravila ter o svojem delovanju poroča pri prihodnjih sejah, da se odpravijo morebitne napake in izpopolnijo nedostatki. Radi tega predloga se je vnela živa debata, katere so se udeleževali t. J a n k o v i č, t. D o k l e r, t. Č e r n é in tudi gospodje državni poslanci P o v š é, dr. K r e k in dr. Ž i t n i k. Predlog je bil potem sprejet in v odsek so še volili t. p r e d l a g a t e l j, t. Č e r n é in t. J a n k o v i č. Za tem so še lepo govorili g. r a v n a t e l j dr. S e d e j, dr. K r e k in dr. Ž i t n i k; spodbujali so k delu in svetovali naj se v društvu goje znanstvena predavanja in petje ter obljubili svojo lastno pomoč. — Temu je sledil zabavni del, katerega je vodil vrli g. dr. K r e k in govoril v vseh slovanskih jezikih. Sodelovali so tudi hrvatski akademiki iz društva „Zvonimira“, kateri so bili prišli med sejo v naš krog in nas vradostili s svojo ljubeznivostjo. Proti koncu se je oglasil z daljšim govorom tudi cand. med. T u r š i č. — Seja se je vršila proti pričakovanju izredno dobro in zanimivo, za kar gre posebna hvala odličnim gospodom gostom.

B.

Mlada kri. Tudi velikošolci imajo svojega osliča, da ga jezdijo, kadar hočejo pokazati na slovesen način svoje zanimanje za velike reči. Ta oslič je hrupna demonstracija. To je od časa do časa potrebna, jezno igrana burka, v katere zadnjem dejanju navadno nastopi kot deus ex machina policija, da vso stvar vplivneje zaključi. Najbolj vestno porabljaajo dijaki priliko za kako politično demonstracijo. Tako so nemški vseučiliščniki v Pragi, Gradcu in na Dunaju „protestirali“ proti jezikovni naredbi, po kateri bodo morali češki in moravski državni uradniki znati oba deželna jezika. Zelo hrupna je bila demonstracija ogerskih akademikov v Pešti proti zvišanju kvote, katero mora donášati ogerska državna polovica za skupne potrebe cele države. Ker jim je oblast demonstracijski shod prepovedala in nekatere razgrajače kaznovala z denarno globo, ter je potem minister Perczel v poslanski zbornici odobral to postopanje proti dijakom, češ, da Banffyjevo ministerstvo ne bo trpelo političnih demonstracij od opozicije nahujksanih „mladoletnikov“, priredili so dijaki, ki so bili na galeriji pri seji z drugimi kolegi hrupno cestno demonstracijo in zasramovali poslance in ministre. Ko se je baron Banffy pokazal med vratmi zbornice, zagrmelo mu je nasproti iz vseh grl: „Proč Banffy“, in ko je skočil v voz, obkolili so ga dijaki, kazali mu pesti in mu kričali v ušesa, dokler ni voznik udaril po konjih in ga v diru odpeljal. Podobno se je godilo tudi ministru Perczelu in drugim. Policija je prišla prepozno, ko so hrabri mladiči že opravili svoje delo.

Dijaki in socijalno vprašanje. K tej točki dnevnega reda je govoril v dijaškem socijalno znanstvenem društvu med burnim pritirjevanjem bivši državnozbornski poslanec P e r n e r s t o r f e r, ki je jeden izmed imenitnih mož v službi krivonose internacijonale. V svojem govoru je najprej označil ulogo dijaštva v socijalnem organizmu in opisal, kako so se dijaki l. 1848 vdeležili revolucije kot prvoboritelji za meščansko svobodo. K temu pa,

da se dijak briga za proletarijat, more ga nakloniti le njegov idealizem in njegovo znanstveno prepričanje. A prav to dvoje je med avstrijskim dijaštvom redko, ker je strastni narodnostni boj mnogim um in srce zaslepil. Nasproti je na Nemškem, v prvi vrsti pa v romanskih in slovan-skih deželah večje število dijakov, ki so se z znanostjo in navdušenjem za dobro oprostili podedovanih predsodkov. Vendar bodo tudi pri nas dijaki, kateri so se preborili do socializma, mnogo dobrega storili za proletarijat; samo ne smejo misliti, da so radi svojega znanstvenega spoznanja kaj nad delavcem, kajti najpriprostejši proletarec, ki se poteguje za svoje lastne koristi, je boljši socialist kot visokoizobraženi dijak. Socialistični dijak naj si ne domišlja, da je rojen voditelj, ampak naj bo pripravljen stopiti kot navaden borilec v vrste proletarijata, naj pride k delavcem kot enak k enakim, in naj se ne ogiblje tudi najmanjšega posamičnega posla, da le služi stvari. Samo taki veljajo za resne socialiste in se cenijo kot soborilci. — Tako hladno izvajanje se nam zdi proti dijaški domišljavosti hvalevredno in koristno. Ali kdor se še spominja istega govornika trditve, da je dvajsetleten delavec politično razsodnejši kot pelindvajsetleten dijak, umel bode boljše smisel zgorenjih besed. Taki nauki o izobražencih pa ne priporočajo posebno socialističnih vodij, ker vzbujajo slutnjo, da je tem ljudomilim možem prva skrb njih lastna nasilna diktatura. Ali ni socializem pred vsem duševno gibanje? In kdo naj mu bo voditelj, če ne tisti, ki si je pridobil duševno izobrazbo in je potemtakem sposoben za duševno delo? Saj se socialisti tako radi imenujejo otroke časa in moderne znanosti, torej bi morali imeti nekoliko več spoštovanja do tistih, ki so si to moderno znanost pridobili. Toda kolovodje menda ne potrebujejo ljudij v svoji bližini, ki bi jim gledali na prste in jih ob priliki malo po računih barali, ampak ljudij, ki gredo slepo za njimi in jim polnijo nesite žepce z denarjem. Zato pa delajo poklone pameti teh svojih pristašev. Po teh vzorcih bi učili v socialistični republiki ljudje, ki so pol življenja študirali, socialistično potomstvo abecede, medtem ko bi strojarji in krojači izvajali veličastno preosnovno človeške družbe v gospodarskem, političnem moralnem in ne vem kakem oziru ob laskavih določilih pridobitnih oligarhov Mojzelesov.

Listnica.

P. Vaš spis ni primeren za „Zoro“. — M. Snov obrabljena in tuja

„Zora“ izhaja koncem vsakega meseca izvzema dva meseca počitnic in stane za celo leto 1 gld., za dijake 60 kr.

Uredništvo: Anton Vadnal, Dunaj, IX. Porzellangasse 30.

Upravištvo: Pavel Marija Valjavec, Dunaj, V. Matzleinsdorferstr. 76. IV. 30.

Odgovorni urednik: Francišek Janković, Dunaj.

Rokopisi se ne vračajo, nefrankovana pisma se ne sprejemajo.

Tiskarna oo. melitaristov, Dunaj.